

Baberti Dergisi / Journal of Baberti

e-ISSN: 3023-4107

Sayı: 23 / 2026 - Haziran

Tanrı Deneyimi Mevcudiyet, Bilinç, Vecd

The Experience Of God: Being, Consciousness, Bliss

Asuman KUDAL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat
Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Felsefesi Bilim Dalı
Sakarya / Türkiye
asumankudal54@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap İnceleme / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 09 Kasım / 09 November 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24 Aralık / 24 December 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Değerlendirme / Evaluation: Çift Taraflı Kör Hakemlik / Double-Blind Refereeing

Etik Bildirim / Ethics Statement: baberti@bayburt.edu.tr

İntihal Denetimi / Plagiarism Check: Yapıldı / Completed (intihal.net)

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles were followed in the preparation of this study, and all studies used are cited in the bibliography.

Atıf / Citation: Asuman Kudal, "Tanrı Deneyimi Mevcudiyet, Bilinç, Vecd ", *Baberti Dergisi*, 23 (Haziran / 2026): 155-161.

The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Öz

David Bentley Hart'ın *Tanrı Deneyimi Mevcudiyet, Bilinç, Vecd* (Matbuat Yayın Grubu, 2025) adlı eseri, Tanrı kavramını klasik teistik gelenekler çerçevesinde yeniden temellendirirken modern seküler düşüncenin indirgemeci eğilimlerini eleştirir. Hart, Tanrı'yı "mevcudiyet" (being), "bilinç" (consciousness) ve "vecd" (bliss) kavramları etrafında şekillenen evrensel bir insan tecrübesi olarak tanımlar. Eserin ilk bölümü, Tanrı kavramının felsefi çerçevesini ve teizm-ateizm tartışmalarındaki kavramsal karmaşaları ele alır; ikinci bölüm, mevcudiyet, bilinç ve vecd kategorileri üzerinden Tanrı'nın metafizik boyutunu açıklar; üçüncü bölüm ise inanç, deneyim ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi inceler. Hart, Tanrı'nın yalnızca akıl yoluyla değil, doğrudan deneyimle de bilinebileceğini savunarak materyalist yaklaşımlara kapsamlı bir eleştiri getirir.

Anahtar Kelimeler: Tanrı kavramı, Klasik teizm, Bilinç, Metafizik, Dini deneyim

Abstract

David Bentley Hart's *The Experience of God: Being, Consciousness, Bliss* reexamines the concept of God within the framework of classical theism while offering a critical response to the reductionist tendencies of modern secular thought. Hart defines God as a universal human experience shaped around the notions of "being," "consciousness," and "bliss." The first part of the book explores the philosophical framework of the concept of God and the conceptual confusions within theism-atheism debates; the second part discusses the metaphysical dimension of God through the categories of existence, consciousness, and happiness; and the third part examines the relationship between faith, experience, and reality. Hart argues that God can be known not only through reason but also through direct experience, thereby presenting a comprehensive critique of materialist approaches.

Keywords: Concept of God, Classical theism, Consciousness, Metaphysics, Religious experience

Tanrı'nın varlığını temellendirmeye yönelik girişimlerde, ontolojik, kozmolojik ve teleolojik kanıtlar dış dünyadan hareketle delillendirme yaparken; dinî tecrübe, insanın iç dünyasından ve bireysel deneyimlerinden yola çıkarak Tanrı'nın varlığına dair kanıtlar sunmaktadır. Dinî deneyim, yalnızca insanın aşkın olanla kurduğu ilişkiye işaret etmekle kalmayıp, aynı zamanda Tanrı'nın varlığına yönelik rasyonel temellendirmeler için bir veri kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Bu kitapta Hart, Tanrı'yı yalnızca teistik geleneklerin dogmatik ifadeleriyle sınırlı tutmamakta; mevcudiyet (being), bilinç (consciousness) ve vecd (bliss) kavramları etrafında şekillenen evrensel bir insan tecrübesi olarak ele almaktadır. Hart, bir yandan klasik teizmin savunusunu gerçekleştirirken, diğer yandan modern seküler düşüncenin Tanrı tasavvurundaki daraltıcı ve indirgemeci eğilimleri eleştirmektedir. Eser, farklı dinî ve felsefi geleneklerde Tanrı'nın nasıl tecrübe edildiğine ve Tanrı'nın doğasına ilişkin kapsamlı bir perspektif sunmaktadır. Akademik dili ve yoğun felsefi içeriği nedeniyle eserin genel okuyucu kitlesi için zorlayıcı olabileceği söylenebilirse de felsefi derinliği, entelektüel katkısı ve farklı dinî geleneklere yaptığı referanslarla, okuyucuya düşündürücü ve zengin bir okuma deneyimi sunmaktadır.

Giriş bölümünde yazar, Tanrı kavramını klasik teistik/büyük dini gelenekler doğrultusunda tanımlamayı amaçladığını belirtmektedir. Tanım yapma gereğini, Tanrı üzerine yapılan tartışmalarda 'Tanrı' kavramının çoğunlukla belirsiz kalmasıyla açıklamaktadır. Yeni ateistlerin derinlikten yoksun argümanlar sunduğunu ve amacının ateistlere neyi reddettiklerini doğru bir şekilde anlamalarını sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Kitabın bir dava kitabı, bir teoloji çalışması ya da belirli bir dine ilişkin bir eser olmadığını da baştan belirtmektedir. Kitap boyunca sunduğu Tanrı tasavvurunun, büyük dini geleneklerin temel iddialarını özetlediğini ve en güçlü ve kapsamlı tezi temsil ettiğini savunmaktadır. Tanrı'ya dair yaklaşımını şahsi deneyim yapısına dayandıran yazar, bu tutumu Platoncu bir çerçevede nitelendirebileceğini ifade etmektedir. Augustinus'un Tanrı tasavvuruna atıfla, "O, en yükseklerimden daha yüksek, en derinlerinden daha derin"¹ ifadesini hatırlatmakta; bu ifadenin anlamı kavrandığında Tanrı kavramının inanmaya değer bir gerçekliğe işaret edip etmediğini anlayabileceğini belirtmektedir.

---

¹ David Bentley Hart, *Tanrı Deneyimi Mevcudiyet, Bilinç, Vecd*, çev. A. Nezh Seven (Ankara: Matbuat Yayın Grubu, 2025), 21.

Yazar, kitabını üç kısımda ele almaktadır. İlk kısımda, "Tanrı'nın" bir özel isim olmadığı ve dünya tasvirleri başlıkları altında iki alt bölümde konuyu işlemektedir. İlk bölümde, ateistlerin, inanç ve inançsızlık tartışmalarında gerekli kavramsal gramerden yoksun olduklarını ve tarafların çoğu zaman aynı kelimeleri farklı anlamlarda kullanarak iletişim yanılmasına düştüklerini savunmaktadır. Yazar, felsefi ateizmin rasyonel bir temelden yoksun olduğunu, Tanrı inancı lehindeki argümanların ise tümevarımsal açıdan güçlü bir yapıya sahip bulunduğunu ileri sürmekte; ayrıca felsefi ateizmi bir tür hurafe olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte, bazı teistlerin de Tanrı kavramını tam anlamıyla kavrayamadıklarını ve Tanrı inancının hem inananlar hem de inanmayanlar için belli ölçüde belirsizlik taşıdığını vurgulamaktadır. Yazar, büyük dini geleneklerde Tanrı'nın nasıl tanımlandığını ve bu tanımları reddetmenin mantıksal sonuçlarını kavrayan bir kişinin Tanrı'nın gerçekliğini kolaylıkla inkâr edemeyeceğini savunmaktadır. Ardından "tanrı" ve "Tanrı" kavramları arasındaki ayrımı belirginleştirerek bu iki kavramın özdeş olmadığını altını çizmektedir. Tanrı sorusunun; "mutlak ve koşullu, zorunlu ve tesadüfi, potansiyel ve aktüel, olasılık ve imkânsızlık, varlık ve yokluk, aşkınlık ve içkinlik"² gibi temel metafizik kategoriler üzerinden tartışılması gerektiğini ileri sürmektedir. Modern ateizmin reddettiği tanrının, teolojik anlamda yaratıcı olmayan bir "demiurgos" (yapıcı tanrı) olduğunu ifade eden yazar, kendi eserinde sözü edilen Tanrı'nın, ne "tanrı" ne de "demiurgos" figürleriyle özdeşleştirilemeyeceğini özellikle vurgulamaktadır. Tanrı'dan bahsetmek için kullandığı "mevcudiyet" (being), "bilinç" (consciousness) ve "vecd" (bliss) kavramlarını, Hint geleneğindeki "sat, çit, ananda" üçlemesinden ödünç aldığını; benzer kavramsal tasvirlerin büyük teistik geleneklerde de bulunduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, İbn Arabî'nin Tanrı tasavvurunda kullandığı "vücûd", "vicdân" ve "vecd" kavramlarının da benzer bir yaklaşımı yansıttığını ifade etmektedir. Yazar, bu kavramları hem kadim metafizik tanımları özetlemeleri hem Tanrı'nın nasıl deneyimlenip bilinebileceğine dair bir çerçeve sunmaları hem de insan deneyiminin, felsefi natüralizmin açıklayamayacağı boyutlarını mükemmel bir şekilde ifade ettiği için seçtiğini belirtmektedir.

Birinci kısmın ikinci bölümünde yazar, her çağın felsefi eğilimlerinin kültürel ruh hali ve egemen ideolojiler tarafından belirlendiğini, dolayısıyla günümüz düşüncesinin geçmişe göre daha yetkin görülmemesi gerektiğini belirtmektedir. Evrenin fiziksel ve metafiziksel açıklamaları arasında kesin bir

² Hart, *Tanrı Deneyimi Mevcudiyet, Bilinç, Vecd*, 42.

sınır bulunmadığını belirten yazar, Aristoteles'in dört neden ilkesine (maddi, biçimsel, fail ve ereksel) atıfta bulunarak, mekanik felsefenin bilimi yalnızca maddi ve fail nedenlerle sınırladığını ve bunun evreni bir madde ya da makine olarak algılama eğilimini doğurduğunu ifade etmektedir. Aristotelesçi ve Batlamyusçu kozmolojinin terk edilmesiyle metafizik ve fiziksel nedenlerin bütüncül algısının kaybına neden olduğunu ileri sürmektedir. Modern dönemde teizm-ateizm tartışmalarının, aslında "makine tanrısına" inananlarla inanmayanlar arasındaki bir çatışma olduğunu belirtmektedir. Evrenin fiziksel ve metafiziksel açıklamalarına ilişkin Darwin, materyalizm ve natüralizme dair eleştiriler sunarak amacının bu konulardaki yanlış anlamaları önlemek olduğunu ifade etmektedir.

İkinci kısım, "mevcudiyet", "bilinç" ve "vecd" başlıkları altında üç ana bölümde incelemektedir. "Mevcudiyet" bölümünde Hart, Tanrı'yı, tüm sınırlı varlıkların ötesinde, varoluşun nihai ilkesi ve sebebi olarak tanımlamaktadır. Ardından nedensellik ilkesine değinerek, Tanrı'nın koşulsuz ve ezeli/ebedi mevcudiyet kaynağı olduğunu, O'nda mahiyet ile mevcudiyet arasında bir ayrım bulunmadığını belirtmektedir. Metafizik zorunluluk ile mantıksal zorunluluk kavramlarını açıklayarak Tanrı'nın her iki açıdan da zorunlu olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, Tanrı'nın varlığını apriori olarak temellendiren Anselmus ile aposteriori olarak temellendiren Aquinas'ın görüşlerini karşılaştırmakta ve kendi yaklaşımını ortaya koymaktadır. Ayrıca klasik teistik geleneklerde Tanrı'nın sadeliği doktrininden ve bu sadeliğin metafizik sonuçlarından bahsetmektedir. Büyük teistik geleneklerde Tanrı'ya dair dilin genellikle apofatik (olumsuzlayıcı) olduğunu vurgulamaktadır. Amacının Tanrı'nın varlığını kanıtlamak değil, klasik teistik Tanrı anlayışını açıklamak olduğunu ifade etmektedir. Son olarak, olumsaldan mutlağa, koşulludan koşulsuza uzanan klasik argümanları güçlü ve ikna edici bulurken, materyalist ve natüralist yaklaşımları zayıf ve yetersiz olarak değerlendirmektedir.

Bilinç bölümünde Hart, beyin ve bilinç arasındaki ilişkiyi ele alarak, materyalist açıklamaların bilinci anlamada yetersiz kaldığını savunmaktadır. Bilincin yalnızca fiziksel süreçlerin ürünü olamayacağını ve materyalist yaklaşımları aşan bir gerçeklik olduğunu ileri sürmektedir. Bilinç fenomenolojisinin, zihnin materyalist modellerine ve bilince natüralistik ya da mekanistik açıklamalar getirme çabalarına önemli ve yorucu zorluklar sunduğunu; bu zorlukları ise deneyimin nitel boyutu, soyut kavramlar, mantık, deneyimin aşkın koşulları, yönelimsellik ve bilincin birliği başlıkları altında ele almakta ve açıklamaktadır. Bu doğrultuda, zihni materyalizmin ötesinde bir çerçevede kavramaya yönelik tümevarımsal bir yaklaşım

geliştirmeyi amaçladığını ifade etmektedir. Hart, bilincin insanı zihnin ruhani boyutuna yönlendirdiğini savunmakta; eliminativizmin, epifenomenalizmin ve panpsişizm gibi teorileri eleştirmekte, beynin bir bilgisayar ya da yapay zekâya indirgenemeyeceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, bilincin Tanrı kavramını doğru anlamada temel bir rol oynadığını belirtmektedir. Bu bağlamda filozof Bernard Lonergan'ın "sınırsız kavranabilirlikten Tanrı'nın sınırsız kavrayışına" uzanan argümanın ikna edici olduğunu savunmaktadır. Hart'a göre mutlak mevcudiyet, aynı zamanda mutlak zihinsellik anlamına gelmekte; bu nedenle doğru kavranan Tanrı inancı, var olan her şeyin rasyonel bir temele sahip olduğu düşüncesini beraberinde getirdiğini belirtmektedir.

Vecd bölümünde Hart, Tanrı'nın yalnızca bilinç ve varlık kaynağı değil, aynı zamanda en yüce mutluluğun kaynağı olduğunu savunmaktadır. Gerçek mutluluğun Tanrı ile birlik deneyiminden doğduğunu belirtmektedir. Ahlak, diğerkâmlık ve güzellik kavramlarına yönelik seküler yorumları eleştirerek, ahlaki yapının temelde dini bir nitelik taşıması gerektiğini öne sürmektedir. Tanrı'yı akıllı tasarımcı olarak değil, her şeyin varlık bulduğu, hareket ettiği ve olumsuzların mevcudiyet kazandığı nihai kaynak olarak kavranması gerektiğini ifade etmektedir. Bu anlayışla Tanrı, tabiatımızın kemale erdiği vecd halinin imkânı olmakta; bilinç ve mevcudiyet Tanrı'da birleşerek sınırsız bir haz sağlamaktadır. Mevcudiyet, bilinç ve vecdin birbirinden ayrılmaz bir şekilde olduğunu ve bunlarla Tanrı'nın gizemine ulaşacağını vurgulamaktadır. Ayrıca, Tanrı lehine ve aleyhine geliştirilen birçok argümanın, büyük teistik dinlerin Tanrı'sından ziyade bir demiurgos ya da akıllı tasarımcı fikrine dayandığını belirtmektedir. Son olarak, mantığın varlığının aşkın bir Tanrı'yı gerektirdiğini, aksi hâlde mantığın bir illüzyondan ibaret olacağını ileri sürmektedir.

Üçüncü bölümde, illüzyon ve gerçeklik temasını ele almakta; bireyin dünyayı algılayış biçimi ile gerçekliğin kendisi arasındaki farkı vurgulamaktadır. Hart, inanç ve akıl yürütme biçimlerimizin ideolojik öncüllere dayandığını ve bu öncüllerin tarafsız olmadığını savunmaktadır. Materyalizmin dayanağının mantık ya da kanıttan ziyade, insanın içsel inanma ihtiyacını karşılamak olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca, tüm büyük ruhani geleneklerde Tanrı'nın sınırlı insan zihniyle kavranamayacağı, ancak doğrudan bir deneyim aracılığıyla bilinebilir olduğu görüşüne yer vermektedir. Hart, bireyin kendi deneyimine güvenmek zorunda olduğunu belirtmektedir. Tanrı'nın varlığına dair kanıt arayışının, spesifik bir deneyimle ilişkili olduğunu ifade etmekte, tefekkürane duanın bu bağlamdaki önemine dikkat çekmektedir. Tanrı deneyiminde bireyin yaşadığı

içsel süreci açıklarken, Tanrı'nın gerçekliğine dair iddiaların, yalnızca Tanrı'nın doğasına uygun bir yaklaşımla anlam kazanabileceğini ve bu nedenle kişinin dua etmesi gerektiğini savunmaktadır.

Bibliyografik sonsöz kısmında, kitapta ele alınan bazı temalara dair daha derinlemesine okumalar yapmak isteyen okuyucular için kaynak önerilerine yer vermektedir.

Sonuç olarak Hart, Tanrı kavramını klasik teistik gelenekler çerçevesinde, mevcudiyet, bilinç ve vecd kavramları etrafında temellendirmekte, çağdaş materyalizm ve indirgemeci yaklaşımlara kapsamlı bir eleştiri yöneltmektedir. Tanrı'nın yalnızca akıl yoluyla değil, doğrudan deneyimle de bilinebileceğini savunmaktadır. Bu yönüyle eser, klasik teizmin savunusuna ve modern düşüncenin eleştirisi bakımından önemli bir katkı sunmaktadır.

Kaynakça

Hart, David Bentley. *Tanrı Deneyimi Mevcudiyet, Bilinç, Vecd.* çev. A. Nezih Seven. Ankara: Matbuat Yayın Grubu, 2025.